

Pukovnik

dr ALEKSANDAR STAMATOVIĆ, dipl. inž.

## *Odbrambene mogućnosti malih zemalja u uslovima ograničenog tehničko-tehnološkog nivoa*

U raspravama koje su vođene ne tako davno, pa i ovih dana, o odnosu tehničko-tehnološkog razvoja i ratne veštine, ima i neobjektivnih pristupa u kojima se precenjuje uticaj tehničkog faktora na ishod rata.

Iskustva stečena iz svetskih i lokalnih ratova pružaju uverljive dokaze o uticaju tehničko-tehnološkog nivoa i mogućnostima razvoja u tom domenu na ratnu doktrinu, o uticaju raspoložive tehničke osnove za vođenje rata (vojne tehnike) na ratnu veštinu i o interaktivnom dejstvu ratne veštine na vojnu tehniku.

Protekli ratovi su, istovremeno, sa istom uverljivošću pokazali i negativne posledice po one koji su precenjivali taj uticaj i davali preveliki značaj tehničkom faktoru. Dosadašnje iskustvo, dakle, vrlo jasno pokazuje da i strategijska opredeljenja i konkretne forme vođenja rata moraju da predstavljaju rezultantu više komponentnih funkcija, od kojih je tehničko-tehnološki nivo i raspoloživa tehnička osnova za vođenje rata samo jedna od tih funkcija. Upravo iz te činjenice proističe šansa malih, nezavisnih zemalja za trajno očuvanje vlastite nezavisnosti, a koncepcija opštenarodnog odbrambenog rata, optimalno modelirana na bazi objektivne procene uticaja i vrednosti komponentnih funkcija, predstavlja jedini realan način odbrane slobode i suvereniteta.

Po mnogim, dobro poznatim parametrima ukupni tehničko-tehnološki razvoj, odnosno razvoj vojne tehnike i tehnologije, ima u

poslednjih nekoliko decenija karakteristike eksponencijalne funkcije. Tako, na primer, ukupna svetska proizvodnja čelika bila je 1940. veća za dva, 1960. gotovo deset, a 1980. godine oko 20 puta, u poređenju s proizvodnjom koja je ostvarena na početku ovog veka. Proizvodnja hemijske industrije je u periodu od 1950. do 1980. godine povećana za više od 11 puta, a predviđa se da će plastične mase posle 2.000 godine činiti oko dve trećine svih materijala kojima će se čovek koristiti. Elektronika, izumljena početkom ovog veka pronalaskom elektronske cevi, prolazi nekoliko etapa. Vreme elektronskih cevi praktično se završava 1948. godinom pronalaskom tranzistora, a etapa tranzistora traje samo do sredine šezdesetih godina, kada počinje doba mikroelektronike. Uz elektroniku najspektakularniji razvoj je ostvaren u oblasti raketne, nuklearne i kosmičke tehnike.

Proces deobe jezgra urana otkriven je 1938. godine, a samo sedam godina kasnije bačena je prva atomska bomba. Od toga vremena prošlo je, takođe, samo sedam godina, kada je 1952. realizovana termonuklearna bomba. Početkom pedesetih godina nosači nuklearnog oružja su bombarderi i raketni projektili dometa od 2.500 do 4.000 km, a u periodu od 1957. do 1959. godine instaliraju se interkontinentalni projektili sa nuklearnim bojevim glavama čiji je domet veći od 10.000 km. Već 1970. u SAD i 1975. godine u SSSR-u uvedeni su u naoružanje raketni projektili sa višestrukim nuklearnim punjenjem u bojnoj glavi koje omogućuje istovremeno dejstvo na više ciljeva (tri do pet).

Mogućnosti savremene nauke i tehnike postaju očiglednije, ako se uz navedene podatke o izuzetno brzom tempu razvoja projektilske tehnike i nuklearnog oružja podsetimo da je, na primer, epoha oruđa sa glatkom cevi i sfernim projektilom trajala više od četiri veka (od pronalaska crnog baruta 1388. godine do sredine 19. veka). O implikacijama koje navedeni razvoj u oblasti raketne i nuklearne tehnike i tehnologije ima na fizionomiju rata, može se suditi na osnovu sledećih podataka. Bomba bačena na Hirošimu (6. avgusta 1945. godine) imala je snagu od 20 kt TNT, a savremeni interkontinentalni projektili danas raspolazu bojnou glavou snage nekoliko desetina megatona TNT-a (u toku drugog svetskog rata na Nemačku je bačeno ukupno oko 0.6 megatona TNT-a). Prelaskom sa kilotone na megatonu efekat mehaničkog razaranja pri eksploziji povećava se za oko deset puta, ali povećanje termičkog efekta ostaje linearno. Smatra se da jedna termonuklearna bomba snage nekoliko desetina megatona, aktivirana na 30 km visine, može spaliti površinu od više desetina kvadratnih kilometara.

Trka u naoružavanju objektivno predstavlja značajnu pokretačku snagu tehničko-tehnološkog razvoja savremenog sveta, ali istovremeno u krajnjoj konsekvenci dovodi do očiglednog besmisla rezultata tog razvoja. Jer, ako je krajnja konsekvencija takvog stanja uništenje civilizacije, sasvim je jasan odgovor na pitanje o budućnosti naše civilizacije u uslovima drugačije usmerenosti celokupnog razvoja, umnog i materijalnog potencijala. Oni koji dikтираju trku u naoružavanju ulažu u nju i najviše umnog i materijalnog potencijala, ali su i male, nezavisne zemlje prinuđene da u takvim uslovima ulažu značajna sredstva u svoje odbrambene pripreme, uprkos velikim potrebama za ulaganjima u svoj privredni i socijalni razvoj. Za poslednjih 10 godina SAD su svoj vojni budžet povećale za više od 2,5 puta (u 1983. godini vojni budžet je toliko da na jednog stanovnika SAD dolazi oko 900 dolara; vojni budžet SSSR-a predstavlja oko 330 dolara po stanovniku, Savezne Republike Nemačke oko 450 dolara, Nemačke Demokratske Republike i Italije po oko 250 dolara po stanovniku). Ne treba dokazivati da male, srednje razvijene zemlje, ili zemlje u razvoju, ako se imaju u vidu navedena ulaganja, nisu u stanju da prate trku u naoružavanju, kao što nisu u stanju da prate tehničko-tehnološki razvoj razvijenih zemalja. Međutim, njihova strategija odbrane i odbrambene pripreme moraju se zasnivati na objektivnoj proceni stvarnih okolnosti i konceptu koji se zasniva na realnim mogućnostima za uspešnu odbranu vlastite slobode i suvereniteta, uprkos tehničko-tehnološkoj premoći potencijalnog agresora.

Uz druge faktore istog, pa čak i većeg značaja, vrednost strategije odbrane malih, nezavisnih i nesvrstanih zemalja određuje vlastita politika u domenu tehnike i tehnologije u celini, a posebno u oblasti vojne tehnike i tehnologije. Te zemlje moraju imati vlastiti koncept u okviru koga treba da budu jasno određena područja: (1) potpune tehničko-tehnološke autonomnosti u razvoju i proizvodnji naoružanja i vojne opreme; (2) oslanjanja na tehničko-tehnološki nivo razvijenih zemalja (proizvodnja naoružanja i vojne opreme na bazi licence); (3) opremanja oružanih snaga nabavkom naoružanja i vojne opreme od drugih zemalja.

Granice navedenih područja proističu iz vlastitih tehničko-tehnoloških mogućnosti, ukupnih raspoloživih izvora i ekonomske snage zemlje. Razumljivo je, takođe, da prvo područje mora obezbeđivati najveći deo materijalne (tehničke) osnove vlastite strategije odbrane, maksimalno prilagođene (po svojim taktičko-tehničkim osobinama) usvojenom konceptu vođenja rata. Pri svemu tome od

značaja je razumevanje pojmova »potpuna autonomnost« i »oslanjanje na tehničko-tehnološki nivo razvijenih zemalja«. Većina malih zemalja ne može računati na potpunu autonomiju u proizvodnji naoružanja i vojne opreme, jer ne raspolaže svim potrebnim sirovinama. Bitno je da je autonomija ostvarena u razvoju izabраних sredstava naoružanja i vojne opreme, izgradnji proizvodnih kapaciteta, organizaciji proizvodnje i upravljanju proizvodnim procesima. Isto tako, bitno je da se uz oslanjanje na tehničko-tehnološki nivo razvijenih zemalja samostalno izgrađuju proizvodni kapaciteti, i da se najveći deo onoga što je za proizvodnju neophodno obezbeđuje iz vlastitih izvora. Ako bi se izgradili takvi samostalni proizvodni kapaciteti još u toku mira, moguće je osigurati neophodne rezerve za kraći ili duži period potpune autonomne proizvodnje u ratnim uslovima.

Naš dosadašnji razvoj u oblasti vojne tehnike i tehnologije, proistekao iz naše strategije odbrane, obezbeđuje tehničku osnovu koncepta opštenarodne odbrane, a vojnoprivredni kompleks u celini predstavlja značajan deo industrijskog i privrednog potencijala zemlje. Pored izvesnih nedostataka subjektivne prirode (nedovoljna organizovanost, neravnomerni stepen rasta u svim područjima) i ograničenja koja su objektivno nametali poznati nedostaci u privrednom razvoju zemlje poslednjih godina, osnovno opredeljenje da se naše oružane snage opremaju modernim naoružanjem prvenstveno oslanjanjem na sopstvene snage nije ni jednog časa dovedeno u pitanje.

Od ukupnog broja raznih sredstava naoružanja i vojne opreme koja se proizvode u našoj industriji, 90 odsto su rezultat vlastitog razvoja, a 10 odsto se realizuje na bazi inostranih licenci. Učešće uvoznih sirovina, repromaterijala i opreme koja se ugrađuje u sredstva naoružanja iznosi 20 do 23 odsto vrednosti ukupne godišnje proizvodnje za potrebe naših oružanih snaga. Na vrednost uvoza utiče i činjenica što je u toku 1982. i 1983. godine bilo neophodno uvoziti sirovine i repromaterijal koji se u našoj zemlji proizvode u relativno velikim količinama, zbog usmerenosti proizvođača na izvoz (na primer, uvozili su se olovo, cink, bakar, aluminijum, amonijak, iako armijske potrebe ne prelaze 10 odsto ukupne proizvodnje tih materijala u zemlji). Najveću zavisnost od uvoza imaju vazduhoplovna i elektronska industrija i brodogradnja.

Sadašnji istraživačko-razvojni i proizvodni potencijal vojno-privrednog kompleksa omogućuju spoljnotrgovinski promet u kome 36 odsto otpada na uvoz, računajući i uvoz za neposredno opremanje

naših oružanih snaga. Ostvarena je gotovo potpuna samostalnost u projektovanju namenskih industrijskih kapaciteta, sem u područjima najsavremenijih proizvodnih tehnologija elektronske, vazduhoplovne i delom raketne tehnike. U opremanju tih proizvodnih kapaciteta sve više se angažuje domaća mašinogradnja (u periodu 1973. do 1980. vrednost instalirane domaće opreme u proizvodne pogone namenske industrije iznosi 28, a u periodu 1980. do 1983. godine 42 odsto).

U razvoju i proizvodnji naoružanja i vojne opreme, u celini gledano, ostvaren je veći stepen tehničko-tehnološke samostalnosti nego što je to slučaj sa sličnim granama jugoslovenske industrije. To je postignuto, pre svega, dugoročnom politikom oslanjanja na sopstvene snage. Međutim, u pojedinim područjima proizvodnje naoružanja i vojne opreme još uvek postoji visok stepen zavisnosti od uvoza kao posledica ukupne uvozne zavisnosti naše privrede. Ova zavisnost posebno je izražena kod sirovina i repromaterijala i u znatnoj meri umanjuje stvarnu samostalnost zemlje. Naši neposredni istraživačko-razvojni programi moraju voditi računa o toj činjenici.